

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ КАПІТАНА СУДНА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ НА СУДНІ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ У ДАЛЕКОМУ ПЛАВАННІ

Кукшинова О. О., Семчук В. Ю.

Стаття присвячення дослідженню передбачених чинним законодавством прав та обов'язків капітана судна щодо розслідування злочинів, скочих на судні, яке перебуває у далекому плаванні. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування наукових положень, обґрунтувань і висновків, а також впровадження міжнародного досвіду у національне законодавство країни в галузі регулювання відносин під час проведення досудового розслідування злочинів на морському транспорті. Результати дослідження можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для подальшого вивчення шляхів подолання прогалин у законодавстві щодо досудового розслідування злочинів на морському транспорті та зменшення тенденції злочинності на морі.

Ключові слова: досудове розслідування, капітан судна, морські і річкові судна, слідчі дії, затримання особи.

Статья посвящена исследованию предусмотренных действующим законодательством прав и обязанностей капитана судна по расследованию преступлений, совершенных на судне, которое находится в дальнем плавании. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности применения научных положений, обоснований и выводов, а также внедрения международного опыта в национальное законодательство Украины в отрасли регулирования отношений при проведении досудебного расследования преступлений на морском транспорте. Результаты исследования могут быть использованы в научно-исследовательской деятельности для дальнейшего изучения путей преодоления проблем в законодательстве относительно досудебного расследования преступлений на морском транспорте и уменьшения тенденции преступности на море.

Ключевые слова: досудебное расследование, капитан судна, морские и речные суда, следственные действия, задержание лица.

The article is devoted to the investigation of the rights and duties of the ship's master, provided for by the current legislation, to investigate crimes committed on a ship that is in a distant voyage.

Crime in the sea affects the social relations in the field of safe functioning (movement and operation) of vehicles that can lead to accidents and disasters. At the same time, the crimes of the sea are not limited only to the safety of exploitation and movement of sea transport, and also there are many other crimes committed on the sea, namely: piracy and armed robbery of the vessel, smuggling, illicit trafficking in narcotics, murder, sexual crimes, deposition damage to biological resources, illegal immigration, etc. Such crimes demonstrate an increase in their numbers and an increase in public danger, due to the activities of criminal organizations that have expanded their activities to maritime transport. The analysis of illegal activity at sea is very complicated due to the lack of uniform approaches to the criminological characteristics of this type of crime and the lack of proper statistical accounting.

The practical significance of the results obtained is the possibility of applying scientific provisions, substantiation and

conclusions, as well as international experience in the national legislation of the country in the field of regulation of relations during the pre-trial investigation of offenses involving maritime transport. The provisions of the study fill the gap in the pre-trial investigation of crimes in maritime transport. Research results can be used in: research activities to further explore ways to overcome gaps in legislation on pre-trial investigation of offshore traffic offenses and to reduce the trend of crime at sea.

Key words: pre-trial investigation, shipmaster, marine and river ships, investigative actions, detention of a person.

Постановка проблеми та її актуальність. Скоєння злочинів на морському транспорті є досить поширеним явищем. Сьогодні багато злочинів, які посягають на життя, здоров'я або майно особи, вчиняються на суднах, що перебуває в далекому плаванні. Методика розслідування злочинів на морському транспорті, на відміну від інших видів злочинів, має свої особливості. Існує велика кількість проблем щодо підвищення ефективності розслідування злочинів на морському транспорті. На нашу думку, для якісного розслідування злочинів на судні, що перебуває у далекому плаванні, необхідне: по-перше, вдосконалення чинного законодавства стосовно розслідування цієї категорії злочинів; по-друге, створення умов для професійної юридичної підготовки капітана судна як органу досудового розслідування стосовно розслідування злочинів на судні, що перебуває у далекому плаванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. питання досудового розслідування злочинів на судні, що перебуває у далекому плаванні, були предметом значної уваги науковців В.В. Демиденко, А.Л. Іщенко, Л.В. Каялянової, А.В. Портнова, В.М. Пруssa, В.П. Пшонки, В.Я. Тація та ін. Проте поза межами досліджень залишилося чимало питань, зокрема законність, порядок і процесуальні особливості розслідування злочинів, скочих на судні, яке перебуває у далекому плаванні.

Метою статті є дослідження повноважень капітана судна під час розслідування злочинів на судні, що перебуває у далекому плаванні, відповідно до чинного законодавства, а також вивчення питань підвищення ефективності та своєчасності розслідування злочинів на морському транспорті.

Виклад основного матеріалу. Порядок кримінального провадження на морському судні України, що перебуває за межами України під прапором або розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, на території України визначається кримінальним процесуальним законодавством України.

Відповідно до ч. 1 ст. 67 Кодексу торгово-мореплавства України від 23 травня 1995 р. [1] (далі –

Кукшинова О. О., Семчук В. Ю., 2018

Організаційно-правові аспекти досудового слідства

КТМ України), якщо на судні, яке перебуває у плаванні, вчиняються діяння, передбачені законом України про кримінальну відповідальність, капітан судна уповноважений на вчинення процесуальних дій у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України та Інструкцією про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні [2].

Статус капітана судна є важливим питанням у повсякденній діяльності на морі. Коло його повноважень надзвичайно широке – від управління судном, забезпечення безпеки мореплавства, здійснення нотаріальних функцій до вчинення процесуальних дій у разі скoenня кримінального правопорушення на морському чи річковому судні. Сьогодні капітан судна повинен не лише бути професійним судноводієм, але і добре орієнтуватися у правових питаннях, у т. ч. стосовно специфічних умов розслідування окремих видів злочинів, які вчиняються на судні, що перебуває у далекому плаванні.

Так, Л.В. Калаянова зазначає, що «аналіз правового блоку, який регламентує діяльність капітана як органу досудового розслідування, дає підстави стверджувати про неможливість його реалізації у специфічних умовах далекого плавання. Виконання більшості невідкладних слідчих дій – затримання та допиту підозрюваної особи, наприклад, – тягне за собою необхідність допуску у провадження захисника, котрий потребує ознайомлення з матеріалами справи; обрання запобіжного заходу – взяття під варту, проведення обшуку проводиться за мотивованою постанововою судді. Короткий огляд нормативних ситуацій зазначає скрутність становища капітана, який намагається виконати вимоги закону про його обов'язок порушити кримінальну справу і розслідувати її, одночасно реалізуючи принцип законності й оперативності» [3, с. 117].

З цією думкою не можливо не погодитися, оскільки чітке й оперативне виконання поставлених завдань Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. [4] (далі – КПК України) з додержанням усіх вимог законодавства на судні, що перебуває у далекому плаванні, є проблематичним, оскільки не має належних умов для швидкого, повного та всебічного розгляду справи. Але більшість суперечностей були врегульовані Інструкцією про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, від 14 листопада 2012 р. [2], що була розроблена відповідно до вимог ст. 67 КТМ України на підставі положень КПК України.

На думку О.Р. Михайлenco, для суден, які перебувають у далекому плаванні, характерними можуть бути злочини, пов'язані з перетинанням державного кордону, та ін., а саме: контрабанда; ввезення товарів, що пропагують культ насилия та жорстокості, наркотиків, отруйних і сильнодіючих речовин; транспортування зброї масового знищення; порушення правил охорони вод; забруднення моря; незаконне зайняття водним добувним промислом; порушення правил безпеки руху або експлуатації водного транспорту, пожежної безпеки, охорони праці, незаконне підняття на судні Держав-

ного Прапора України, ненадання допомоги судну й особам, які зазнали лиха; неповідомлення капітаном назви свого судна у разі зіткнення суден; угон судна тощо. На суднах можуть також вчинятися злочини проти власності, життя та здоров'я особи, довкілля, у сфері службової діяльності, проти правосуддя (враховуючи те, що капітан є органом досудового розслідування) тощо. Але, як зазначає О.Р. Михайлenco, окрім її державної статистики щодо злочинів, вчинених на суднах, які перебувають у далекому плаванні, немає, тому вивчення і аналіз такої злочинності є ускладненим [5, с. 71].

Відповідно до ст. 519 КПК України і ст. 67 КТМ України капітан судна в разі вчинення кримінального правопорушення на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, є службовою особою, уповноваженою на вчинення процесуальних дій у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України.

Так, у разі скoenня на судні, яке перебуває у далекому плаванні, діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, капітан (або уповноважена на вчинення процесуальних дій особа) проводить досудове розслідування.

Розглянемо повноваження капітана під час розслідування злочинів на судні, що перебуває у далекому плаванні. Капітан судна (чи інша уповноважена капітаном особа командного складу) зобов'язана: попереджувати кримінальні правопорушення (якщо є відомості про готовання до них); припиняти кримінальні правопорушення; вживати заходи для запобігання завданню шкоди osobам, судну, вантажу, які перебувають на ньому; організовувати допомогу потерпілим, здійснювати інші заходи щодо запобігання загрозі затоплення судна, втрати його морехідних якостей, настання екологічної катастрофи через виливи паливно-мастильних матеріалів, шкідливих речовин, інших тяжких наслідків.

Під час вчинення процесуальних дій підлягають встановленню такі обставини: чи скоено злочин, і який саме; час скоення злочину; місце на судні, де скоено злочин, де знаходилося судно в час скоення злочину; за яких обставин, яким чином, із застосуванням яких знарядь скоено злочин; хто скоїв злочин; мотиви та цілі скоення злочину; причини й умови, які сприяли скоеню злочину; наслідки злочину; інші обставини, що мають значення у справі [6, с. 3-4].

Капітан судна (уповноважена особа) під час перевірвання судна за межами України зобов'язаний невідкладно приняти заяву, повідомлення про кримінальне правопорушення. Усні заяви заносяться до протоколу, який підписується заявником (потерпілим). У протоколі усної заяви, повідомлення зазначаються: дата їх надходження або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; короткий виклад обставин, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; інші обставини, передбачені положенням про єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЕРДР), а також прізвище, ім'я, по батькові особи, котра склали протокол і розпочала досудове розслідування.

Заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення, рапорти реєструються у книзі обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, яка зберігається у службовому приміщенні капітана судна. Вона повинна бути прошита, пронумерована, опечатана печаткою та скріплена підписом судновласника або капітана порту.

Досудове розслідування, що здійснюється капітаном судна, має відповісти загальним засадам кримінального провадження. Кримінальне провадження здійснюється та процесуальні документи складаються державною мовою України. Капітан судна забезпечує учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право заявляти клопотання і подавати скарги рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись за потреби послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК України. Однак слід констатувати той факт, що у далекому плаванні майже неможливо для участі у досудовому розслідуванні запросити спеціаліста, експерта, перекладача, педагога, захисника, а також забезпечити відповідні умови, режим, охорону, строки тримання підозрюваного в окремому приміщенні та ін. Потрібно додатково відзначити, що можуть виникнути проблеми зі збереженням трупа, скажімо, вбитого, постраждалого від порушень правил техніки безпеки тощо. Оскільки українське кримінально-процесуальне законодавство досі не розраховане на застосування в умовах відкритого моря й у водах іноземних держав, повноцінний прокурорський нагляд за дізнанням, що провадиться на суднах, які перебувають в далекому плаванні, з об'єктивних причин стає неможливим [7, с. 187-198]. Тому погоджуємося з думкою О.Р. Михайлена, який ще на початку 80-х рр. пропонував передбачити в КПК України окрім глави, присвячену особливостям провадження дізнання у справах про злочини, вчинені на суднах, що перебувають в далекому плаванні.

Законодавець надав капітану судна право на з'ясування ознак злочину, порушення кримінальної справи та проведення невідкладних слідчих дій, які направлені на встановлення факту скоєння злочину та доведеності вини підозрюваного. Так, капітан судна (чи уповноважена капітаном особа) з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального правопорушення в порядку, передбаченому КПК України, проводить такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця вчинення кримінального правопорушення; обшук житла чи іншого володіння особи (без ухвали суду); особистий обшук (без ухвали суду).

Відповідно до ч. 2 ст. 520 КПК України, капітан судна уповноважений на застосування заходів забезпечення кримінального провадження у вигляді тимчасового вилучення майна, здійснення законного затримання особи; проведення слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку житла чи іншого володіння особи й особистого обшуку без ухвали суду; огляду місця вчинення кримінального правопорушення в порядку, передбаченому КПК України.

Процесуальні дії під час кримінального провадження, які проводяться капітаном судна (увдоваженою особою), докладно описуються у відповідних процесуальних документах, а також фіксуються за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, коли таке фіксування неможливе з технічних причин (ст. 103 КПК України).

Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів, і мають бути проведені з додержанням вимог КПК України. Капітан судна (увдоважена особа) вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права й обов'язки, передбачені КПК України, також вони попереджаються про відповідальність, встановлену законом.

Необхідно зазначити, що тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підставою в порядку, визначеному ст. 207-213 КПК України. Так, капітан судна (увдоважена особа) має право без ухвали слідчого судді, суду, затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, лише у випадках: якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у т. ч. потерпілий, або сукупність очевидничих ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Підставою для застосування капітаном судна (увдоваженою особою) тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний може: переховуватися від органів досудового розслідування та / або суду; знищити, сховати або спроворити будь-яку з речей чи документів, що мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного в цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжувати кримінальне правопорушення, у якому підозрюється.

Капітан судна (увдоважена особа) має право затримати особу на строк, необхідний для її доставлення на територію України, та здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України. Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушенена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Капітан судна (увдоважена особа), який здійснив затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірки обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України. Особа, затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, повинна бути поміщеня в спеціально ізольоване, охороноване приміщення на судні. За її поведінкою встановлюється цілодобове спостереження.

Організаційно-правові аспекти досудового слідства

Порядок та умови тримання осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, мають відповідати вимогам Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 р. [8] з урахуванням конструктивних особливостей судна та його перебування у плаванні за межами України.

Матеріали досудового розслідування передаються капітаном судна прокурору в першому порту України на шляху слідування судна або пересилаються з капітаном попутного судна, який іде під прапором України в найближчий український порт. Отримані матеріали прокурор надсилає за їх підслідністю.

Відповідно до ч. 2 ст. 523 КПК України подальше досудове розслідування кримінального правопорушення здійснюється слідчим органу досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на територію місцезнаходження порту приписки морського або річкового судна. Після продовження досудового розслідування на території України службові особи, які здійснювали процесуальні дії (капітан судна або його старший помічник чи помічник тощо), залучаються до нього слідчим компетентного органу досудового розслідування як свідки і зобов'язані надавати пояснення слідчому (прокурору) щодо проведених процесуальних дій [9, с. 538].

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що кримінально-процесуальне законодавство досі не розраховане на застосування в умовах відкритого моря й у водах іноземних держав. Капітан судна, яке перебуває у далекому плаванні, є службовою особою, уповноваженою на вчинення процесуальних дій у кримінальному провадженні в справах про всі злочини, вчинені на борту судна членами екіпажу, пасажирами чи іншими особами, котрі там перебувають, за винятком осіб, які користуються правом дипломатичного імунітету.

Слід констатувати той факт, що у далекому плаванні майже неможливо для участі у досудовому розслідуванні запросити спеціаліста, експерта, перекладача, педагога, захисника, а також забезпечити відповідні умови, режим, охорону, строки тримання підозрюваного в окремому приміщені та ін. Потрібно додатково відзначити, що можуть виникнути проблеми зі збереженням трупа, скажімо, вбитого, постраждалого від порушень правил техніки безпеки тощо. Для вирішення

вказаних питань слід було б передбачити в КПК України окрім глави, присвячену особливостям провадження досудового розслідування у справах про злочини, вчинені на суднах, які перебувають у далекому плаванні.

Література

1. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон України від 23 травня 1995 р. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 47, 48, 49, 50, 51, 52. Ст. 349.
2. Про затвердження Інструкції про порядок проведення процесуальних дій під час кримінального провадження на морському чи річковому судні України, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, від 14 листопада 2012 р.
3. Калаянова Л.В. Проблемні аспекти дізнатання в умовах дальнього плавання. Економіко-правові аспекти розвитку транспортної системи: збірник наукових праць. О.: ОНМУ. 2002. Вип. 3. С. 116-119.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
5. Михаленко О. Проблеми дізнатання на суднах, що перебувають у далекому плаванні. Вісник прокуратури. 2006. № 1. С. 69-73.
6. Прусс В.М., Іщенко А.Л., Демиденко В.В. Проведення дізнатання на судні що перебуває у плаванні: навч. посіб. Одеса: АО БАХВА, 1995. 48 с.
7. Михайлenco O.P. Прокуратура України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2005. 296 с.
8. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 360.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова: у 2 т. Х.: Право, 2012. 1432 с.

Кукшинова О. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального
та адміністративного права
Одеського національного морського університету

Семчук В. Ю.,
магістр навчально-наукового
морського гуманітарного інституту
Одеського національного морського університету